

Didaktiniai patarimai mokytojams:

III gimnazijos klasė (XI). Parengė Asta Šulcienė, Alytaus Adolfo Ramanausko-Vanago gimnazijos istorijos mokytoja metodininkė

Temos pavadinimas: „Senovės pasaulio valstybingumo idėjos ir formos: Rytų despotijos, Atėnų demokratija, Romos imperija“ (skiriamos 3 pamokos)

Raktiniai žodžiai: demokratija, despotija, faraonas, polis, respublika, imperija

Kuo naudinga ši tema? Kokia prasmė, sąsaja su gyvenimu?

Mokslininkai jau seniai diskutuoja apie skirtingus Rytų ir Vakarų raidos kelius. Jokios tautos gyvenimas negali būti nagrinėjamas izoliuotai. Daugelio jų praeitis painiai susiraizgiusi.

Pirmieji akmenys į pasaulinės civilizacijos pamatus – senovės Artimųjų Rytų derlingųjų upių (Tigro ir Eufrato bei Nilo) slėniuose (Derlingajame pusmėnulyje).

Senovės Rytų civilizacijose kūrėsi teokratinės monarchijos – **despotijos**, kai valdžia priklausė vienam asmeniui.

Graikų politinės minties raidos neįmanoma įsivaizduoti be jų santykio su tuo įdirbiu, kurį jiems šioje srityje paliko Rytai. Tik istoriškai lyginant Rytus su Vakarais galima išsiaiškinti ir suprasti milžinišką politinį plyšį, atsivėrusį tarp jų. Kodėl ir kaip Rytuose politiškumas pralaimi, o Vakaruose – su daugybe išlygų ir išimčių – išlieka?

Senovės Graikijoje (Atėnuose) slypi dabartinės **demokratijos** šaknys – **piliečio** dalyvavimo tautos savivaldoje, valdžios pasidalijimo, jos organų reguliarios kaitos bei atskaitomumo principai.

Romėnų **respublikoje** susipynė trijų santvarkų – monarchijos, aristokratijos ir demokratijos – tipai;

Vakarų demokratinė sistema paremta graikiškąja ir romėniškąja tradicija – laisvės, privačios nuosavybės ir įstatymų viršenybės principais.

Senovės visuomenėse susiklostė ir dvi skirtingos pilietiškumo tradicijos – pilietinė dorybė ir pilietinis visuomeniškumas. Abi klasikinės pilietiškumo tradicijos tolesnėje Europos visuomenės raidoje kito veikiamos skirtingos socialinės ir intelektinės atskirų visuomenių aplinkos, žmonių ir valdžios elgsenos standartų, žmogiškųjų vertybių interpretavimo.

<https://e-journals.ku.lt/journal/AHUK/article/398/file/pdf>

Bakonis E., Janušas J. Lietuva ir pasaulis. Istorijos vadovėlis XI klasei. Kaunas, 2001 m. P. 45,51.

Temos tikslas: Nagrinėja ir kritiškai vertina despotinės valstybės bruožus ir funkcionavimo visuomenėje sąlygas, antikinę demokratiją ir jos recepciją, struktūrinius Romos imperijos bruožus ir galios ribas

Pagal:

<https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/vidurinis-ugdymas>

Temos uždaviniai:

1. Dirbdami individualiai ir porose, analizuodami ir kritiškai vertindami istorikų tekstus identifikuos ir kritiškai vertins svarbiausius Rytų despotijų, Atėnų demokratijos, Romos imperijos įvykius, reiškinius, asmenybes.
2. Paaiškins ir tinkamai vartos istorijos sąvokas: aristokratija, demokratija, despotija, diktatūra, dominatas, faraonas, imperatorius, konsulas, oligarchija, patricijai, plebėjai, polis, principatas, provincija, respublika, satrapas, senatas, tironija, viziris.
3. Atsirinks informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, kompiuterinių mokymo priemonių, internetinių tinklalapių, skaitmeninių duomenų bazių, vertins jos patikimumą ir vertę, ją apibendrins ir konstruos istorinį pasakojimą.

Veiklos pobūdis:

Individualus darbas, darbas porose.

Ugdomos kompetencijos:

Pažinimo – pagrindžia istorijos aktualumą dabarčiai (B1, B2); remdamiesi įgytomis žiniomis, istorijos šaltiniais, tekstais ir šiuolaikinėmis medijomis paaiškina, kodėl dabarties reiškinių ir problemų ištakos gali glūdėti praeities įvykiuose ir reiškinuose (D3); atskiria ir apibūdina šaltiniuose, istorijos tekstuose (istoriografijoje) randamą informaciją (C1);

Pilietiškumo – puoselėja ir reflektuoja visuomenės gyvenime praeityje susiformavusias, o šiandienos gyvenime tokias svarbias vertybes, kaip demokratija, humaniškumas, empatija, bendruomeniškumas, tautiškumas, valstybingumas ir kt.;

Komunikavimo – mokosi pasirinkti patikimą informaciją, ją palyginti ir panaudoti atliekant užduotis (C1);

Kūrybiškumo - savarankiškai kelia klausimus, kurie padeda išvelgti ir suprasti nagrinėjamų laikotarpių problemas. Kuria istoriją pasakojantį žemėlapi, jame lokalizuoja įvykius ir reiškinius, aiškina jų eigą, aptaria veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius rezultatus, naudoja vaizdinę ir tekstinę medžiagą pasakojimui iliustruoti, argumentuoti (D2);

SESG – mokosi pažinti praeities žmogaus gyvenseną, suprasti jo mąstyseną, jauseną, tikėjimą, veikseną, jo vertybių ir idėjų pasaulį (A2); kritiškai vertina istorijos šaltinių, tekstų ar šiuolaikinių medijų patikimumą ir argumentuotai išreiškia savo poziciją istorijos įvykių ar asmenybių vertinimo klausimais (C1); nagrinėja istorinių asmenybių biografijas: jų darbus, pasirinkimus, pasiekimus (A3);

Skaitmeninė – naudojasi skaitmeniniu turiniu tekstų kūrimui; atsakingai, saugiai ir etiškai veikia skaitmeninėje erdvėje tiek rinkdamas informaciją, tiek ją dalindamasis su kitais, tiek bendraudamas ir bendradarbiaudamas (D2).

Planuojami rezultatai / pasiekimai pagal mokymosi pasiekimų lygmenis:

I lygmuo: nustato sąvokų prasmę, identifikuoja istorijos tyrimo, pasakojimo žanrus;

II lygmuo: paaiškina sąvokų prasmę, identifikuoja istorijos tyrimo, pasakojimo žanrus ir pateikia pavydžių;

III lygmuo: išsamiai paaiškina ir tinkamai vartoja sąvokas istoriniame kontekste, identifikuoja istorijos tyrimo, pasakojimo žanrus, paaiškina, kuo moksliniai tekstai skiriasi nuo istorijos mokslo populiarinimo tekstų, suranda tokių tekstų pavyzdžių, juos palygina.

IV lygmuo: paaiškina, tinkamai vartoja kitas istorijos sąvokas, naudojamas paaiškinant esminę temą, bei kuria savarankiškai sąvokų apibūdinimus, analizuodamas mokslinius ir mokslo populiarinimo tekstus, juos kritiškai vertina, susieja su šiandienos aktualijomis.

Planuojami rezultatai / pasiekimai:

Ką žinos: aiškindamiesi aristokratijos, demokratijos, despotijos, diktatūros, dominato, faraono, imperatoriaus, konsulo, oligarchijos, patricijų, plebėjų, polio, principato, provincijos, respublikos, satrapo, senato, tironijos, vizirio sąvokų reikšmes, supras Rytų despotiją, Atėnų demokratijos, Romos imperijos pobūdį;

Ką gebės: atsirinkti informaciją iš įvairių istorijos šaltinių, internetinių tinklalapių, analizuoti istorikų tekstus ir istorijos šaltinius, vertinti jų patikimumą, daryti išvadas;

Ką supras: kad įvykiai, reiškiniai įvykę anksčiau svarbūs ne tik praeičiai, bet kartais siejasi su šiandieniniais procesais ar problemomis (pvz.: Antikos politikos palikimas ir dabartinis pasaulis: kas pasikeitė ir kas išliko?);

Ką atras (tyrimas): ryšius tarp svarbiausių praeityje taikytų politikos principų ir dabarties politinių procesų, ras jų skirtumus;

Ką sukurs (tekstą): remdamiesi 5-6 sakiniais parašys esė „Kodėl reikia kalbėti apie antikos ir dabarties ryšius politinėje srityje?“

Mokymosi priemonės:

Teorinė ir praktinė medžiaga, nurodyta literatūra ir šaltiniai.

Pamokų medžiagą sudaro skaidrėse pateikta informacija. Kiekvienai pamokai iškelti probleminiai klausimai. Skaidrių komentaruose rasite reikalingą informaciją – sąvokų paaiškinimus, užduotis, naudotą literatūrą ir šaltinius.

TEORINĖ DALIS

Rytų despotijos (4-9 SKAIDRĖS)

Papildoma informacija **skaidrei nr. 4** apie Senovės Rytų civilizacijas:

Žemdirbių visuomenės (Eufrato ir Tigro upių slėnyje, prie Nilo upių) – upių kultūros;

Noras apsaugoti nuo potvynio lietingąjį sezoną ir išlaikyti vandenį sausros metu vertė žmones organizuoti. Bendrus darbus prižiūrėjo karaliai ir žyniai;

Žemės ūkio produktų perteklius sudarė sąlygas sukurti sudėtingesnę visuomenę (darbo pasidalijimas, klasinis susiskaldymas, raštas, kariuomenė); randame civilizuoto gyvenimo požymius. VI a. iki Kr. visą Artimųjų ir Vidurio Rytų teritoriją į vieną valstybę sujungė persai. Rytų civilizacijose kūrėsi teokratinės monarchijos – **despotijos**, kai valdžia priklausė vienam asmeniui.

Religija – senovės Rytų visuomenių minties valdymo aparatas;

Valdovai turėjo neribotą valdžią kaip dievai arba kaip dievų vietininkai žemėje (teokratinis absoliutizmas). Visa nuosavybė priklausė dievams. Visi buvo dievybės tarnai. Žemės ūkio produktų pertekliaus paskirstymas priklausė nuo valdovo. Senovės Rytų monarchijas palaikė du ramsčiai: kariuomenė ir valdininkija. Pamažu ėmė plėtotis socialinė organizacija, darbų specializacija, kontrolės bei socialinių sluoksnių sistema. Senovės Rytų visuomenė gyveno vergvaldystės sąlygomis, kur visiškai beteisė, asmeniškai priklausomo žmogaus būseną nieko nestebino.

Emblemas T., Hetlandas O., Libekas I., Stenersenas E., Svėėnas A., Ostadas S. A. Pasaulis I. Pasaulio istorija iki 1850 m. Vilnius, 1993, p. 21.

Arskis F. Periklis. V., 1989, p. 41.

Papildoma informacija **skaidrei nr. 5** apie Senovės Rytų civilizacijas:

Mesopotamija

IV tūkst. iki Kr. šumerai palei Tigrą ir Eufratą ėmė kurti miestus valstybes (gyveno iki 50000 žmonių). Šalis „tarp upių“ – vieta, kur suklestėjo didingos šumerų, akadų-babiloniečių ir asirų civilizacijos;

Krizių metais senių taryba vadu išrinkdavo gerbiamiausią žmogų. Taip susiformavo karaliaus institucija. Karalius tapo religiniu vadu ir kartu su žyniais užėmė aukščiausią padėtį. Valdė iki gyvos galvos;

Žmonėms buvo svarbu laimėti vandens ir upių dievų palankumą, todėl karaliai ir žyniai įgijo dievų tarpininkų šlovę;

Šventykla ir rūmai su grūdų sandėliais sudarė miesto centrą. Valstiečiai gyveno kaimuose prie drėkinimo kanalų. Iš ten jie tiekėdavo dalį derliaus į karaliaus sandėlius miestuose. Neįstengus sumokėti duoklės grūdais, valstiečiams grėsdavo vergija. Miestuose žyniai grūdais mokėdavo atlyginimą valstybės pareigūnams, amatininkams ir pirkliams.

Emblemas T., Hetlandas O., Libekas I., Stenersenas E., Svėėnas A., Ostadas S. A. Pasaulis I. Pasaulio istorija iki 1850 m. Vilnius, 1993, p. 22-23.

Papildoma informacija **skaidrei nr. 6** apie Senovės Rytų civilizacijas:

Hamurabis (XVIII – XVII a. iki Kr.) – Babilonijos valdovas, užkariavo didesnę dalį Mesopotamijos. Jam valdant Babilonija labai suklestėjo. Stiprindamas centralizuotą vergovinę valdžią, išleido įstatymų kodeksą (Hamurabio įstatymus), kuriame susistemino ligtolinę šumerų teisę. Kodeksas nustatė tuomet egzistavusią visuomeninę santvarką, reglamentavo socialinius bei ekonominius šalies santykius. Hamurabis buvo pirmasis valdovas, laikęs save Saulės dievo pasiuntiniu žemėje.

Nabuchodonosaras II -ojo valdymo laikais (605–562 iki Kr.) Naujosios Babilonijos karalystė apėmė teritoriją nuo Persijos įlankos iki Viduržemio ir Raudonosios jūrų ir labai suklestėjo. Jo vadovaujama kariuomenė prie Karchemišo (Sirija) sumušė Asirijos ir Egipto kariuomenes, užėmė Siriją, Palestiną. 587 ir 579 m. iki Kr. surengė žygius į Judėją, sugriovė Jeruzalę, pavertė Judėją Babilonijos provincija. Jam valdant, buvo pastatytas Etemenankio zikuratas (vad. Babelio bokštas), įrengti kabantieji sodai, Babilonas apjuostas gynybinėmis sienomis (Midijos siena).

https://istorijatau.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=173&catid=149&Itemid=446

https://lietuvai.lt/wiki/Nabuchodonosaras_II

Papildoma informacija **skaidrei nr. 7** apie Senovės Rytų civilizacijas:

Senovės Egiptas

Valstybė, egzistavusi dabartinio Egipto teritorijoje (Nilo upės slėnyje). Ji siejama su savita senovės civilizacija, klestėjusia šioje teritorijoje nuo 3000 m. iki Kr.

3100 m. iki Kr. karalius Menas suvienija Egiptą. (Aukštutinis Egiptas užkariavo Žemutinį). Įkuriamą pirmoji sostinė – Memfis.

Valstybės centralizacijos priežastys:

reikia bendrai rūpintis irigacine sistema; siekis apsaugoti turtingųjų valdžią, gyveno viena tauta.

Gyventojų sluoksniai:

Faraonas, žyniai, kariai, raštininkai, amatininkai, valstiečiai ir vergai (“gyvi užmuštieji”)

525 m. iki Kr. Egiptą užkariauja Persija, vėliau – Aleksandras Makedonietis, nuo 30 m. iki Kr. – Egiptas tampa Romos provincija.

Žymiausi **faraonai** – Tutmozis III, Ramzis II, Echnatonas.

Religija – politeistinė.

Faraonas – pirmasis karaliuje įsikūnijusio dievo pavyzdys. Apčiuopiama dievybė, kurios vienintelės valdžia galėjo duoti vaisių, dieviškajam veikimui pasireiškiant teisingumu, antžmogišku suvokimu. Ji buvo užvaldžiusi egiptiečių mentalitetą ir teikė tautai pasitikėjimo nugalint bauginančias kliūtis. Ramziui II buvo priskiriamas gebėjimas sukelti lietu tolimose hetitų žemėse arba jį sulaikyti savo paties malonumui. Tikėta, kad net miręs karalius vis dar valdo Nilą, kadangi yra susitapinęs su Ozyriu, kuris per potvynį plaukia upe.

Karalius, žengiantis į sostą, buvo laikomas senosios visatos atkūrėju, vėl grąžinančiu jai pirminį pavidalą, kurio samprata nekito nuo tų laikų, kai žemę dar valdė dievai.

Aldred C. Egiptiečiai. Vilnius, 2001. P. 184-189.

Papildoma informacija **skaidrei nr. 8** apie Senovės Rytų civilizacijas:

Egipto valdovais buvo **faraonai**. Juos laikė žmonėmis-dievais. Dažniausiai jais tapdavo vyrai, nes sostą iš tėvo perimdavo sūnus.

Be faraono ir jo šeimos, aukščiausią padėtį visuomenėje užėmė žyniai ir didikai. Žyniai perduodavo duoklę dievams. Laikui bėgant jie sukaupė didelius turtus ir ėmė daryti įtaką šalies valdymui. Didikai tarnavo faraonui. Jie buvo sričių valdytojai, mokesčių rinkėjai, kariuomenės vadai, ministrai ir kt. Aukščiausias valdininkas buvo **viziris**. Jis vadovavo vyriausybei. Didikais dažniausiai tapdavo faraono draugai.

Prižiūrėtojai ir sargybiniai saugojo faraoną. Dažniausiai tai buvo žmonės iš pasiturinčių šeimų.

Valstiečiai ir amatininkai. Valstiečiai dirbdavo žemę. Amatininkų dirbtuvės veikdavo daugelyje miestų. Jie buvo dailidės, keptėjai, juvelyrų, aludariai, verpėjai ir kt.

Vergai. Dažniausiai jie buvo parsigabenami po karo. Tai buvo karo belaisviai. Namų vergai tarnaudavo didikams, žyniams. Jie gamindavo maistą, šukuodavo plaukus, prižiūrėdavo vaikus, tvarkydavo namus. Kiti vergai dirbdavo kasyklose, žemės darbus. Juos stipriai bausdavo.

Egiptietės moterys turėjo šiek tiek daugiau teisių nei Mesopotamijos. Jos galėjo valdyti turtą savo vardu ir užrašyti jį testamentu kam panorėjusios. Tačiau moterys negalėjo tapti raštininkėmis, žynėmis ir pareigūnėmis. (Nors kartą Egipto faraonu yra buvusi moteris, prisidengusi vyro Hačepsutos vardu).

https://istorijatau.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=173&catid=149&Itemid=446

<https://istorijatau.lt/rubrikos/zodynas/viziris>

Aldred C. Egiptiečiai. Vilnius, 2001. P. 184-189, 196-197.

Papildoma informacija **skaidrei nr. 9** apie Senovės Rytų civilizacijas:

Persija - pirmoji visuotinė imperija

Irano plokštikalnyje II tūkst. iki Kr. apsigyveno medai ir persai. 555 m. iki Kr. sostą Persijoje po tėvo mirties pavedėjo Kyras. Jis suvienijo persų gentis į vieną tautą, įkūrė sostinę Sūzuose, 539 m. iki Kr. nukariavo Babiloną. Ypač dėkingi Kyruui buvo žydai – jis užbaigė žydų „Babilono nelaisvės“ laikotarpį, leisdamas jiems sugrįžti į Jeruzalę ir net padėjo atstatyti šventovę. Jo sūnus Kambizas 525 m. iki Kr. užkariavo Egiptą.

Darijus I –asis (522 - 486 m. iki Kr.) – Persijos karalius, numalšino sukilimus Babilone, Persijoje, Egipte ir kitur. Užkariavo Šiaurės Vakarų Indiją. Savo valstybę suskirstė į 20 karinių administracinių apygardų - **satrapijų**. Jas valdė „Didžiojo karaliaus“ giminaičiai. **Satrapai** rinko mokesčius, rūpinosi krašto bei kelių saugumu. Valdininkų veiklą griežtai tikrina inspektoriai, vadinami „karaliaus akimis ir ausimis“. Karalius rūpinosi prekyba, tiesė kelius, įkūrė paštas, vykdė

finansines, karines ir kitas reformas, įvedė visai valstybei bendrą pinigų sistemą. Jo valdymas laikomas Achemenidų galios laikotarpiu Persijoje. Persijos imperija išsiplėtė nuo dabartinės Graikijos iki Indijos. Sostinė - Persepolis. Persų valdovai garbino ne tik savus, bet ir užkariautų tautų dievus – rodė pagarbą pavaldžių tautų papročiams ir religijai. 330 m. iki Kr. pirmoji visuotinė imperija atiteko Aleksandru Makedoniečiui.

Bakonis E. Senovės civilizacijų istorija. Kaunas, 1992 m. P. 84.

<https://istorijatau.lt/rubrikos/zodynas/satrapija>

Atėnų demokratija (11-13 SKAIDRĖS)

Papildoma informacija **skaidrei nr. 12** apie Senovės Graikiją:

Pirmoji Europos civilizacija Kretoje apie 2000 m. iki Kr.

Apie 800 m. iki Kr. susikuria naujo tipo valstybės – **poliai**. Polį sudarė miestas su aplinkiniais kaimais. Kiekvienas polis turėjo įtvirtintą miesto dalį – akropolį.

Polių visuomenę sudarė dvi pagrindinės grupės: laisvieji gyventojai ir vergai. Laisvieji, polyje gimę vyrai turėjo žemės ir **piliečių** teises (apie 40 tūkst. vyrų).

Susiformavo pilietinės bendruomenės, į pirmą vietą ėmė kilti individas (vietoj bendruomenės Rytuose). Žmonės įgijo daugiau garantijų – jų teisės ir pareigos buvo apibrėžtos įstatymuose. Kartu įstatymas gynė kiekvieno piliečio privačią nuosavybę.

Senovės graikai teoriškai pagrindė ir praktiškai įgyvendino valstybės valdymo patirtį. Jie – **demokratijos** kūrėjai.

Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 21;

Bakonis E., Janušas J. Lietuva ir pasaulis. Istorijos vadovėlis XI klasei. Kaunas, 2001 m. P. 66.

<https://istorijatau.lt/rubrikos/datos/antika-senoves-graikija>

Papildoma informacija **skaidrei nr. 13** apie Senovės Graikiją:

Didžiausias graikų įnašas į pasaulio istoriją – įvairių tipų valdžia. Svarbiausia – valdžia remiasi etinėmis normomis ir taisyklėmis.

Iš pradžių daugelyje polių viešpatavo **monarchijos**. Pamažu karaliai neteko vienvaldystės. Valdymą į savo rankas perėmė kilmingi ir įtakingi žemvaldžiai – **aristokratija**. Iškreipta valdymo forma – **oligarchija**.

Nekilmingi laisvieji vyrai, norėdami gauti daugiau teisių, kartais iš savo tarpo išsirinkdavo **tironą**, kurio sostas buvo paveldimas. Jei tironas piktnaudžiaudavo valdžia, jį nuversdavo.

Kai kuriuose poliuose įsivyravo **demokratija**: polių valdyme galėjo dalyvauti dauguma piliečių vyrų, kurie sprendimus priimdavo balsuodami. Tipišku demokratijos pavyzdžiu buvo laikoma

Atėnų santvarka, kurią pradėjo kurti politikas **Solonas**. Jis VI a. iki Kr. įvedė timokratiją – teisę valdyti ne pagal kilmę, o pagal turta. Panaikino skolas ir skolinę vergovę.

V a. iki Kr. demokratiją Atėnuose įtvirtino politikas **Periklis**. Jis įvedė naujovę – piniginių užmokesčių einantiems valstybines pareigas. Tad ir neturtingi šio polio **piliečiai** galėjo būti valstybės pareigūnai. Valdžia priklausė 18 metų sulaukusių piliečių – vyrų bendruomenei.

Nepiliečiai – vergai, moterys ir svetimšaliai – demokratijoje negalėjo dalyvauti.

Atėnų **demokratijos** bruožai: kiekvieno piliečio lygiomis teisėmis dalyvavimas tautos susirinkime, valdžios padalijimas į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę, kolegialių, piliečiams atskaitingų ir reguliariai keičiamų valdžios organų egzistavimas.

Kitaip nei šiuolaikinėse demokratijose, valstybę valdė ir už kitus sprendė mažuma, renkanti atstovus iš siauro privileijuotųjų rato.

Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 22-23.

Bakonis E., Janušas J. Lietuva ir pasaulis. Istorijos vadovėlis XI klasei. Kaunas, 2001 m. P. 68-69.
<https://istorijatau.lt/rubrikos/datos/antika-senoves-graikija>

Romos imperija (15-20 SKAIDRĖS)

Papildoma informacija **skaidrei nr. 16** apie Senovės Romą:

Galingosios Romos civilizacijos istorija prasidėjo VIII a. iki Kr., kai prekybos kelių sankirtoje buvo įkurtas kaimelis. Ilgainiui jis išaugo į milžiniškos **imperijos** sostinę – to meto pasaulio politikos ir kultūros centrą. Kitaip nei senovės Graikija, kurią sudarė savarankiški poliai, Roma nuo ankstyvųjų laikų buvo vientisa valstybė.

509 m. iki Kr. Roma buvo paskelbta **respublika**. Valdžia atiteko piliečių renkamos institucijoms ir pareigūnams. Piliečiai posėdžiavo tautos susirinkimuose (komicijose), kuriuose tvirtino įvairius valstybės pareigūnus, siūlė atstovus į **senatą** – svarbiausią valdžios instituciją. Senatoriai tvirtino įstatymus, mokesčius, sprendė karo ir taikos klausimus, užkariautiems kraštams nustatė duoklės dydį.

Aukščiausią vykdomąją valdžią turėjo valdininkai – magistratai (jie buvo renkami, pareigos neapmokamos): cenzoriai prižiūrėjo mokesčių paskirstymą; pretoriai – rūpinosi teisingumu; edilai – atliko policines funkcijas; kvestoriai – tvarkė išdą.

Kasmet komicijos rinko du **konsulus** – aukščiausius vykdomosios valdžios pareigūnus. Konsulai turėjo imperiumą (aukščiausią civilinę ir karinę valdžią). Jie siūlė įstatymus, šaukė tautos susirinkimus ir senatą, vadovavo kariuomenei, religinėms apeigoms.

Iki III a. iki Kr. Roma tapo demokratine, vėliau – oligarchine respublika.

Romėnams turėti šalies pilietybę buvo garbė, o dalyvauti valstybės valdyme – siektina pareiga.

Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 29-30.

<https://istorijatau.lt/rubrikos/datos/antika-senoves-roma>

Papildoma informacija **skaidrei nr. 17** apie Senovės Romą:

Sudarė kelios gyventojų grupės:

Patricijai – įžymiausių ir turtingiausių giminių atstovai, visateisiai Romos piliečiai.

Plebėjai – laisvieji gyventojai, turintys ribotas pilietines ir politines laisves.

Vergai – „kalbantys įrankiai“, žmonės, neturintys jokių teisių ir laisvių.

Valdžios pareigūnų darbas buvo neapmokamas, tad jį dirbti galėjo sau leisti tik turtingieji. Dėl šių priešasčių romėnų respublikoje vyravo ne demokratinis, o veikiau oligarchinis valdymas.

Dalis plebėjų skurdo, todėl kreipdavosi į patricijus paramos. Globėjas vadintas patronu, o globojamieji – klientais. Taip varguolis tapdavo visiškai priklausomas nuo patricijaus malonės. Mainais už paramą jis privalėjo stengtis, kad jo patronas būtų išrinktas į valdžią. Romėnų visuomenė laipsniškai augo, aštrėjo patricijų ir plebėjų prieštaravimai. Vienas iš svarbiausių plebėjų reikalavimų - teisės normas skelbti viešai. Todėl 451 m. iki Kr. atsirado Dvylikos lentelių įstatymai – teisės normos, iškalto dvylikoje bronzinių plokščių. Net iki pat romėnų teisės raidos pabaigos šie įstatymai laikyti teoriniu visos romėnų teisės šaltiniu.

Roma – didžioji visų tautų įstatymdavė. Romėnai iš pavienių bylų suformulavo bendrąsias normas ir sukūrė teisės idėjų sistemą. Jie įtvirtino reikšmingiausią romėnų teisės principą: įtariamasis turi būti laikomas nekaltu, kol neįrodoma jo kaltė.

Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 30.

<https://istorijatau.lt/rubrikos/datos/antika-senoves-roma>

Papildoma informacija **skaidrei nr. 18** apie Senovės Romą:

Po ilgų kovų su kaimynais III a. iki Kr. romėnai užvaldė visą Italiją. Dabar valstybė buvo sudaryta iš dviejų dalių: Romos miesto ir sąjungininkų – nukariautų Italijos kraštų. Abiejų dalių gyventojų teisės ir pareigos valstybei skyrėsi. Dar didesnė įvairovė atsirado romėnams nuo III a. iki Kr. pradėjus veržtis už Apeninų pusiasalio ribų. Po trijų punų karų Roma įveikė galingiausią konkurentę – Kartaginą, nukariavo Graikiją. Atsirado **provincijos** – Romos valstybės dalys, buvusios už Italijos ribų.

Kitaip nei Romos piliečiai, provincijų gyventojai privalėjo mokėti mokesčius valstybei. Nukariautiems kraštams romėnai suteikė skirtingų teisių, skyrė nevienodų pareigų („skaldyk ir valdyk“ principas). Valstybės gyvybingumą užtikrino milžiniškas biurokratinis aparatas, į kurį buvo įtraukta ir provincijų diduomenės atstovų.

Sėkmingi romėnų užkariavimai dar labiau išryškino visuomenės socialinius skirtumus. Turtingieji mėgavosi turtais ir prabanga, jiems dirbo dešimtys tūkstančių vergais paverstų karo belaisvių, dalis

karinės tarnybos nuskurdintų plebėjų klimpo į skolas, turėjo parduoti žemę. Tai įžiebė kruvinus plebėjų ir patricijų susirėmimus, kurie ilgainiui perėjo į pilietinius karus (Tiberijaus ir Gajaus Grakchų reforma: pasiūlė žemes išdalyti neturtingiems, suteikti daugiau teisių provincijų gyventojams).

Nuolatiniai karai vertė karvedžius ieškoti vyrų kariuomenei. II a. iki Kr. pab. po reformos į kariuomenę leista priimti varginguosius piliečius, samdomus už pinigus bei atlyginamus karo grobiu. Dalis įtakingų karvedžių ėmė siekti valdžios. Vienas iš tokių – Gajus Julijus Cezaris. 49 m. iki Kr. jis, grasindamas kariuomene, privertė paklusti senatą, Romos valstybę bei provincijas. Jis įvedė diktatūrą. Liepė save garbinti kaip dievą. Daugelis senatorių įtarė jį norint sunaikinti respubliką, todėl surengė sąmokslą ir 44 m. iki Kr. G. J. Cezarį nužudė.

Bakonis E., Janušas J. Lietuva ir pasaulis. Istorijos vadovėlis XI klasei. Kaunas, 2001 m. P. 74.
Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 30-31.
Emblemas T., Hetlandas O., Libekas I., Stenersenas E., Svėėnas A., Ostadas S. A. Pasaulis I. Pasaulio istorija iki 1850 m. V., 1993. P. 62-67.
<https://istorijatau.lt/rubrikos/zodynas/diktatura>

Papildoma informacija **skaidrei nr. 19** apie Senovės Romą:

Prasidėjusią kovą dėl valdžios laimėjo Cezario sūnėnas Gajus Oktavianas. 27 m. iki Kr. senatas už nuopelnus jam skyrė Augusto (išaukštintojo) vardą. Jis priėmė iš senato aukščiausiąją valdžią iki gyvos galvos ir buvo paskelbtas **imperatoriumi**, o jo valdoma valstybė – **imperija**. **Oktavianas Augustas** stengėsi sudaryti įspūdį, jog nėra vienvaldis valdovas. Valstybėje įsigalėjo **principatas** – santvarka, kurioje formaliai nebuvo vienvaldžio valdovo, tačiau iš tikrųjų kariuomenė, tautos susirinkimai, senatas, konsulai – visi vykdė imperatoriaus nurodymus.

Oktavianas Augustas stengėsi išlaikyti taiką, nes kariuomenė brangiai kainavo (imperatorių valdoma Romos valstybė beveik 200 metų gyveno taikos ir klestėjimo laikotarpį), apribojo vergų paleidimą į laisvę, stengėsi išlaikyti natūralų gyventojų prieaugį ir pakelti smukusią moralę, nes smarkiai sumažėjo gimstamumas, santuokinių šeimų skaičius. Rūpinosi Romos vidaus reikalais: papuošė imperatoriaus rūmus, rūpinosi kitais statiniais, provincijose įkūrė naujus miestus, tiesė kelius, išvedė vandentiekio sistemą.

Valdant imperatoriui Trajanui (II a), Romos imperijos teritorija tapo didžiausia.

Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 32.
<https://istorijatau.lt/rubrikos/datos/antika-senoves-roma>
<https://istorijai.lt/konspektai/senoves-romos-konspektas>

Papildoma informacija **skaidrei nr. 20** apie Senovės Romą:

III a. Romos imperijoje ėmė ryškėti visas jos gyvenimo sritis apėmusios krizės požymiai: imta pardavinėti imperatoriaus titulą, daugėjo nuskurdusių romėnų, stiprėjo provincijų plėšimas, o atsaku tapo sukilimai, stiprėjo išorinis pavojus (kariuomenė buvo nepajėgi atsispirti, dėl to populiarus tapo papirkinėjimas), stiprėjo kova tarp senato ir imperatorių, gilėjo finansinė krizė, stiprėjo

provincijų separatizmas, nustojus grobti ištuštėjo valstybės iždas, ėmė trūkti svarbiausios darbo jėgos – vergų, pagoniškieji dievai prarado religinę ir moralinę reikšmę, romėnų liaudis krikščionėjo.

III a. pab. imperatorius **Dioklecianas** mėgino gelbėti žlungančią valstybę. Jis įvedė neribotą imperatoriaus valdymą – **dominatą**. Dioklecianas turėjo absoliučią valdžią. Padidino kariuomenę nuo 300000 iki 600000 karių, išplėtė pasienio įtvirtinimus, sugriežtino mokesčių politiką, iškėlė rūmų apeigų tradicijas, Romos pilietybę gavo visi imperijos gyventojai, neleido krikščionims užimti aukštų pareigų, griovė jų bažnyčias. Padalijo imperiją į rytinę ir vakarinę (valdė du imperatoriai ir du jų padėjėjai – cezariai). Taip atsirado tetrachija – keturių valdymas.

395 m. Romos valstybė skilo į dvi savarankiškas valstybes – Vakarų Romos imperiją ir Rytų Romos imperiją (Bizantiją). Tai lėmė socialiniai, politiniai bei kultūriniai Rytų ir Vakarų skirtumai. 476 m. barbarams nuvertus paskutinį imperatorių, Vakarų Romos imperija žlugo, kartu baigėsi ir Senovės pasaulio laikotarpis.

Kapleris I., Laužikas R., Meištas A., Mickevičius K., Žolynas M. Istorijos vadovėlis Laikas 11 klasė, I dalis. Vilnius, 2014 m. P. 32-33.

<https://istorijatau.lt/rubrikos/datos/antika-senoves-roma>

<https://istorijai.lt/konspektai/senoves-romos-konspektas>